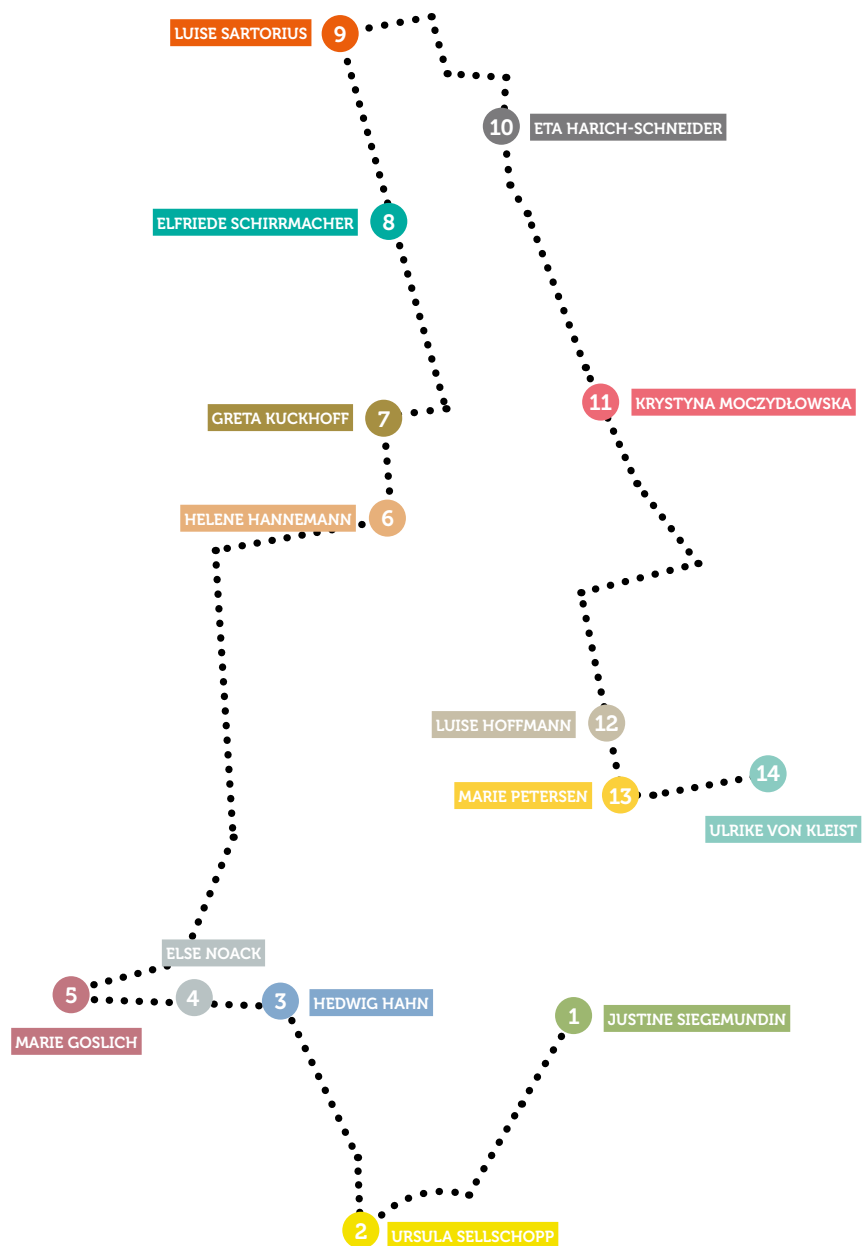

SPACER
MIEJSKI

FRAUEN
ORTE

MIEJSCA
Kobiet

WSTĘP 2

SŁOWO POWITALNE 3

JUSTINE SIEGEMUNDIN 4

URSULA SELLSCHOPP 6

HEDWIG HAHN 8

ELSE NOACK 10

MARIE GOSLICH 12

HELENE HANNEMANN 14

GRETA KUCKHOFF 16

ELFRIEDE SCHIRRMACHER 18

LUISE SARTORIUS 20

ETA HARICH-SCHNEIDER 22

KRISTYNA MOCZYDŁOWSKA 24

LUISE HOFFMANN 26

MARIE PETERSEN 28

ULRIKE VON KLEIST 30

WYKAZ ŹRÓDEŁ 32

IMPRESSUM 34

PODZIĘKOWANIA 34

MAPA 36

WSTĘP

Jaki ślad pozostawiły po sobie w naszym mieście kobiety? W jaki sposób kształtowały jego historię? O wybitnych osobistościach przypominają umieszczone w przestrzeni publicznej tablice pamiątkowe, pomniki oraz nazwy ulic. Dedykowane są przede wszystkim mężczyznom. W historiografii do dzisiejszego dnia to głównie im poświęca się uwagę, podczas gdy cenna wiedza historyczna o działaniach i zaangażowaniu kobiet często popada w zapomnienie. Choć kobiety uczestniczyły w kształtowaniu tego miasta przez wszystkie epoki, w wyobrażeniu o nim pojawiają się nader rzadko. Wyjątkami bywały w przeszłości przede wszystkim arystokratki oraz żony, córki czy siostry znanych mężczyzn. Fakt historycznego wykluczenia kobiet przez długie wieki z wielu stref życia społecznego oraz to, że w różnych obszarach nadal są nieobecne, pomijane lub dyskryminowane, znajduje również swoje odzwierciedlenie w braku uczczenia ich pamięci w przestrzeni publicznej. Warto pamiętać, że jedną z przyczyn, dla których dokonania wielu kobiet nie mogły zostać w pełni poznane, jest właśnie niewystarczająca dokumentacja ich losów.

Celem studenckiego projektu Miejsca Kobiet jest odkrycie na nowo i przedstawienie mieszkańcom miasta działających na jego terenie kobiecych postaci historycznych. Projekt przedstawia sylwetki 14 protagonistek z dziedzin polityki, nauki, społecznictwa i kultury z ostatnich pięciu stuleci. Oznakowanie związanych z nimi miejsc pozwoli na zakwestionowanie aktualnej, skupionej na historii mężczyzn kultury pamięci w przestrzeni miejskiej i zdobycie nowej, nieodkrytej dotąd perspektywy.

Powstała w wyniku pracy trasa spacerowa i trzymana przez Państwa w rękach broszura – zaprezentowana z okazji 25. Brandenburskiego Tygodnia Kobiet 2015 odbywającego się pod hasłem „Długie drogi do sprawiedliwości” – oferuje Państwu możliwość wybrania się na przechadzkę śladami interesujących biografii znanych kobiet związanych z Frankfurt nad Odrą i Ślubicami.

Projekt nawiązuje do miejsc kobiet poświęconych Ulrike von Kleist oraz Justine Siegemundin, istniejących już we Frankfurcie odpowiednio od 2012 oraz 2014 roku, które powstały w ramach brandenburskiego projektu Miejsca Kobiet. Uczestnicy studenckiego seminarium rozwinęli tę listę postaci i stworzyli na jej podstawie trasę spacerową. Autorzy pragną podkreślić, że lista ta z pewnością nie jest kompletna: przedstawiony wybór sylwetek kobiet stanowi jedynie pewien reprezentatywny przekrój przez różne okresy historyczne i sfery życia. Może ona również posłużyć za inspirację do uznania tych postaci za część popularnej historii miasta, a także za bodziec do odkrywania dalszych interesujących bohaterów z przeszłości.

SŁOWO POWITALNE

Odsłonić to, co ukryte, przedstawić w nowym świetle to, co dobrze znane, odkryć to, co pozostawało dotąd nieznanne: pod tym hasłem pragniemy pokazać życie i działanie kobiet we Frankfurcie nad Odrą i dla tego miasta.

Zarys biografii protagonistek przypominać ma o ich zaangażowaniu i zasług dla Frankfurtu w ubiegłych wiekach i dekadach, stanowiąc jednocześnie wzmocnienie i bodziec do działania dla miasta i jego mieszkanki zarówno obecnie, jak i w przyszłości.

Pragniemy przy pomocy wyznaczonego przez nas szlaku spacerowego po mieście odsłonić to, co pozostawało dotąd ukryte i pomóc wzbudzić nowe zainteresowanie historią kobiet w nadodrzańskim mieście.

Dziękujemy seminarzystom ze studenckiego projektu Uniwersytetu Europejskiego Viadrina oraz wszystkim, którzy wsparli nas wskazówkami, informacjami i zdjęciami przy tworzeniu broszury i koncepcji szlaku.

Sabine Stuchlick

Pełnomocniczka Miasta Frankfurt nad Odrą ds. Równouprawnienia

8 marca 2015

1 JUSTINE SIEGEMUNDIN

1636
1705

Justine Dittrich przychodzi na świat w 1636 roku w dolnośląskiej Roztoce jako córka pastora. Za mąż wychodzi za zarządcę finansowego Siegmunda. W wieku 20 lat poddaje się leczeniu ciąży rzekomej i po tym doświadczeniu postanawia zostać położną. Przez następne dwanaście lat zbiera praktyczne doświadczenie, pomagając przy odbiorach porodów ubogich chłopek. W 1683 roku zostaje miejską akuszerką w Legnicy ciesząc się wielką sławą i szacunkiem. Jej sukces zawodowy to osiągnięcie szczególne, ponieważ pierwsza pruska ustawa o położnych z roku 1693 przewiduje dopuszczenie do zawodu akuszerki wyłącznie kobiety, które urodziły już dziecko.

Reputacja Justine zwraca uwagę wielkiego elektora Fryderyka Wilhelma, który w 1688 roku mianuje ją akuszerką domu brandenburskiego i zaprasza do Belina. Monarcha wysyła ją m.in. na dwór holenderski, gdzie spotyka angielską księżniczkę Marię II Orańską. Księżniczka namawia Justine do publikacji zapisków i zamówienia ilustracji miedziorytowych. Justine Siegemundin prezentuje swój rękopis trzem nadwornym kaznodziejom oraz wydziałowi medycyny Uniwersytetu we Frankfurcie nad Odrą.

18 marca 1689 roku jej praca otrzymuje naukowy atest i zostaje opublikowana w Cölln nad Sprewą pod tytułem „Królestwa pruskiego i brandenburskiego domu akuszerka, tj.: Nadzwyczajnie konieczny wykład o porodach ciężkich i w niewłaściwym ułożeniu”. Justine Siegemundin opisuje przede wszystkim porody płodów znajdujących się w „nietypowym ułożeniu” i wyjaśnia po raz pierwszy tzw. „podwojony chwyt” przywracający niekorzystnie ułożony płód do pozycji umożliwiającej poród. Przy pomocy pętli zaciskowych i wewnętrznych chwytów manualnych płód jest obracany tak, aby można było wydobyć go nogami naprzód. Podręcznik zawiera również liczne ilustracje przedstawiające różne ułożenie płodów. Książka nie zdobywa wyłącznie pozytywnej krytyki. Jednakże Justine Sigemundin dzięki swojemu doświadczeniu w położnictwie potrafi obronić się przed stawianymi jej zarzutami. Publikacja książki do roku 1756 jest wielokrotnie wznawiana i przetłumaczona na język niderlandzki. Swoją urzędową królewską akuszerkę Justine sprawuje następnie na dworze nowego władcy, wielkiego elektora Fryderyka III, późniejszego króla Prus Fryderyka I. Umiera w 1705 roku w Berlinie. Za życia wspiera przy porodzie ok. 5000 – 6200 kobiet. Jej podręcznik do dziś stanowi ważny dokument w historii medycyny i przez wiele lat służyć będzie jako podstawowa literatura położnicza. Justine Siegemundin jest także jedną z niewielu kobiet w historii starej Viadriny. Od 2014 roku o jej życiu przypomina poświęcona jej osobie tablica informacyjna przed siedzibą Uniwersytetu powstała w ramach projektu Kraju Związkowego Brandenburgia pt. Miejsca Kobiet.

POŁOŻNA I AUTORKA

KOBIETY W NAUCE

Obecność kobiet w świecie nauki długo stanowiła wyjątek od reguły. Do środowisk akademickich musiały przedzierać się różnymi niezwykle sposobami. Studia podjąć mogły w Niemczech dopiero od 1908 roku. Zaangażowane działaczki stale walczyły ze stereotypem o rzekomym braku niezbędnych kwalifikacji umysłowych kobiet. Pierwsza studentka doczekała się przyjęcia na Viadrinę dopiero po ponownym otwarciu uczelni w 1992 roku. Pomimo upływu czasu w 2013 roku jedynie 21,3% stanowisk kierowniczych w jednostkach naukowych niemieckich uczelni zajmowały profesorki.

Ursula Sellschopp znana jest wielu frankfurtczykom po dziś dzień. Pracuje jako ginekolożka z wielkim zaangażowaniem aż do 82. roku życia, nadzorując ponad 20.000 porodów w mieście. Przychodzi na świat w 1915 roku w rodzinie rolników z Güstrow w Mecklenburgii Pomorzu Przednim. Kiedy jej ojciec umiera pięć lat później, mała Ursula zajmuje się z matką gospodarstwem i rodzeństwem. Już we wczesnej młodości kształtuje się w niej ambicja i zaradność.

Jak pokazuje pewna anegdota, Ursula Sellschopp od dzieciństwa przejawia głębokie pragnienie sprawiedliwości. Kiedy po otrzymaniu nagrody za najlepsze wypracowanie szkolne dowiaduje się, że jej „mająca gorsze korzenie” koleżanka pochodzenia żydowskiego pisze zdecydowanie lepszą pracę od niej, Ursula natchmiast oddaje jej tytuł.

Po studiach w Rostocku, Hamburgu, Monachium i Berlinie otrzymuje w 1940 roku bezpośrednio po ukończeniu medycyny w wieku 25 lat etat ginekolożki w berlińskim szpitalu Charité. Ze swoją walizką na instrumenty przemierza miasto spiesząc się do rodzących kobiet nawet, kiedy wyją syreny ostrzegające przed nalotami bombowymi. Ponieważ we Frankfurcie nad Odrą nie istnieje w tym czasie żadna klinika ginekologiczna, wiele kobiet transportuje się na zabiegi do Berlina wozami konnymi. Ponadto nadodrzańskie miasto znajduje się w stanie stałego zagrożenia epidemiologicznego, gdyż przetacza się przez nie fala uchodźców. Z tego względu Ursula Sellschopp postanawia w 1946 roku udać się do Frankfurtu nad Odrą, aby utworzyć oddział ginekologiczny w Lecznicy Kapituły Luterńskiej wraz z oddziałem intensywnej terapii dla noworodków i niemowlaków, co jest rozwiązaniem jak na te czasy szczególnym. Pierwsze łóżka opłaca z własnej kieszeni, lecz również w późniejszym okresie prowadzona przez kościół placówka boryka się z ciągłą odmową finansowego wsparcia przez rękę publiczną. Od 1979 roku Sellschopp pracuje w trybie ambulatoryjnym.

We wspomnieniach wielu pacjentek Ursula Sellschopp to kobieta ze schludną fryzurą, z fartuchem zawsze zapiętym do ostatniego guzika, mającą nieco surowy, bardzo bezpośredni sposób komunikacji. Jednocześnie pozostaje ona w pamięci wielu osób wyborną specjalistką od operacji oraz wszechstronnie wykształconą akuszerką, potrafiącą osiągnąć sukces w zawodzie całkowicie zdominowanym przez mężczyzn.

W 1990 roku w wieku 75 lat otwiera własny gabinet jako lekarka-rezydentka przy Gubener Str. 3 we Frankfurcie nad Odrą, który prowadzi aż do ostatniego roku przed śmiercią w 1998 roku. Po przejściu na emeryturę na początku 1997 roku zostaje w ciągu kilku miesięcy wyróżniona honorowym obywatelstwem miasta. W 2012 roku postanowiono nazwać jej nazwiskiem jedną z ulic w dzielnicy Stadtteil West.

LEKARKA Z WIELKĄ CHĘCIĄ NIESIENIA POMOCY

PATRONKI ULIC

O wybitnych osobistościach historii (lokalnej) przypominają nam umieszczone w przestrzeni publicznej tablice pamiątkowe, pomniki oraz nazwy ulic. Dedykowane są przede wszystkim mężczyznom.

W historiografii do dziś to głównie na nich skupia się uwagę, podczas gdy cenna wiedza o działaniach i zaangażowaniu kobiet często popada w zapomnienie. Znanym obywatelkom Frankfurtu poświęcono cztery nazwy ulic. Dwie – Dr.-Ursula-Sellschopp-Straße oraz Dr.-Hedwig-Hahn-Straße w dzielnicy West – zostały dedykowane patronkom dopiero w 2012 roku.

Sophienstraße natomiast zawdzięcza nazwę Sophie Lienau. „Am Hedwigsberg” zawdzięcza nazwę Hedwig Trowitzsch.

W 1961 roku w gazecie „Neuer Tag” („Nowy dzień”) ukazuje się artykuł poświęcony pamięci lekarki z Frankfurtu nad Odrą: „W ciągu 41 lat swojej działalności we Frankfurcie nad Odrą dała wielu ludziom uśmierzenie bólu, przywracając im również zdrowie. [...] Swoich pacjentów nie opuściła nigdy, nawet w najcięższych dla miasta czasach w roku 1945, kiedy zostało ono niemal w całości obrócone w gruzy z powodu barbarzyńskiej wojny Hitlera.” (Czcigodni i poważani, Neuer Tag, 1961). Oczywiście, chodzi o lekarkę Hedwig Hahn.

Na świat przychodzi w 1891 roku we Frankfurcie nad Odrą. Jej ojcem jest Eugen Trowitzsch, właściciel Nadwornej Drukarni Królewskiej Trowitzsch & Sohn. W 1914 r. zdaje maturę w berlińskim Herder-Gymnasium, po czym studiuje medycynę w Halle (Saale), Monachium i Würzburgu. Zostaje tym samym jedną z nielicznych pierwszych studentek tego kierunku tuż po otwarciu uniwersytetów dla kobiet. W 1919 roku broni pracę doktorską zatytułowaną: Umieralność noworodków w Würzburgu w latach 1905–1914 z uwzględnieniem poszczególnych dzielnic. W ciągu następnych dwóch lat pracuje na stanowisku lekarki asystenckiej w szpitalu Oderland-Krankenhaus we Frankfurcie nad Odrą. W kolejnym roku wspólnie z mężem Rudolfem Hahnem otwiera własny gabinet w willi rodziny Trowitzsch, znanej dzisiaj jako willa rodziny Hahn. Prowadzi ponadto działalność społeczną, poświęcając się poradnictwu dla matek i ucząc opieki nad niemowlętami, oraz pracuje jako nauczycielka we frankfurckiej Berufs- und Frauenfachschule – szkole zawodowej i specjalistycznej dla kobiet.

Jako lekarka Hedwig Hahn należy do wyjątków w zdominowanym przez mężczyzn środowisku lekarzy początku lat dwudziestych. W trudnym okresie powojennym jej zaangażowanie w opiekę medyczną ma wielkie znaczenie dla mieszkańców miasta.

Na początku 1945 roku pozostaje tam, gdzie jest najbardziej potrzebna, przy swoich pacjentach i pacjentkach. Zajmuje się zwłaszcza osobami z ciężkimi ranami postrzałowymi kończyn oraz cierpiącymi na choroby zakaźne. Chorzy przywożeni są do niej i do męża wszelkimi dostępnymi środkami transportu.

Swoją gabinet lekarski Hedwig Hahn prowadzi do lat 60-tych w willi rodziny Hahn, gdzie też mieszka do śmierci w 1980 roku. Budynek zostaje później na okres przejściowy siedzibą Galerie Junge Kunst (Galerii Młodej Sztuki), zanim ta przeniesiona zostaje do własnego muzeum. Nadanie w 2012 roku jednej z ulic w dzielnicy Stadtteil West nazwę Dr.-Hedwig-Hahn-Straße pomaga w upamiętnieniu osoby i osiągnięć patronki.

KOBIETY W MEDYCYNIE

W 1908 roku pozwolono kobietom podejmować studia medyczne na pruskich uniwersytetach. Zawód lekarza wykonywać mogły od 1914 roku. Do dzisiejszego dnia wśród wykładowców przedmiotów medycznych w Niemczech profesorki należą do mniejszości, a zaledwie co dziesiąty tytuł profesorski z zakresu medycyny przyznany został przedstawicielce płci żeńskiej. Dopiero w 2000 roku nominację otrzymała pierwsza ginekolożka. Stan rzeczy jest o tyle zastanawiający, że kobiety stanowią dwie trzecie całkowitej liczby osób podejmujących studia na tym kierunku.

Else Noack przychodzi na świat w 1913 roku w Züllichau (Sulechowie). Wywodzi się z rodziny robotniczej, kończy szkołę ludową i zawodową. Pracuje jako sprzedawczyni, po czym zajmuje się domem. W 1945 roku przystępuje do Komunistycznej Partii Niemiec (KPD), a w 1946 do wschodnioniemieckiej Zjednoczonej Partii Socjalistycznej (SED).

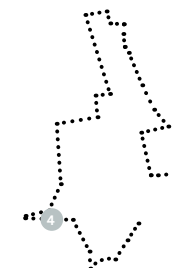
W latach 1946 – 1955 sprawuje różne urzędy polityczne w Beeskow, Storkow, Finsterwalde i Angermünde, będąc m.in. Referentką ds. Kobiet w Okręgu Beeskow oraz Okręgową Kierowniczką Spółdzielni Dóbr Konsumpcyjnych w Storkow.

W 1955 jako pierwsza kobieta zostaje wybrana na urząd Nadburmistrzyni Frankfurtu nad Odrą. Za jej kadencji podjęte zostają decyzje wpływające na miasto do dziś, zarówno w pozytywny, jak i w negatywny sposób. Urząd Nadburmistrza cechuje wtedy znacznie mniejsza polityczna niezależność niż dzisiaj. Jest on trybikiem w monopartyjnej strukturze NRD. Jednym z pierwszych wydarzeń za kadencji Noack jest otwarcie kina Lichtspieltheater der Jugend w 1955 roku. W 1958 roku uruchomiona zostaje pierwsza linia produkcyjna Zakładów Wytwarzania Półprzewodników we Frankfurcie nad Odrą, gdzie zatrudnienie jako technicy znajduje też wiele kobiet. Do 1989 roku zakład, w którym pracuje ponad 8.000 osób, pozostaje jednym z największych pracodawców w regionie.

W latach 50-tych pod nadzorem Else Noack przeprowadzona zostaje odbudowa zniszczonego w czasie drugiej wojny światowej śródmieścia według partyjnych wytycznych ingerujących w historyczną strukturę ulic oraz prowadzących do bezpowrotnej utraty przetrwałej tkanki budowlanej. Mimo protestów ze strony konserwatorów zabytków zniszczone zostają również ostatnie fragmenty murów miejskich. Z drugiej strony, powstają liczne potrzebne mieszkania, np. przy Wollenweberstraße. W miejsce Große Scharnstraße główną arterią miasta zostaje Karl-Marx-Straße, poszerzona do rozmiarów znaczącej alei handlowo-komunikacyjnej. Stanowi ona reprezentatywny przykład założeń urbanistycznych enerdownskich miast. Rok po ukończeniu w 1959 roku zaocznych studiów prawniczych, Else Noack zostaje odwołana z funkcji Nadburmistrzyni, aby nieco później opuścić również fotel radnej.

Po zakończeniu frankfurckiego okresu kariery Noack zostaje wybrana członkiem Rady Okręgowej w Poczdamie oraz mianowana szefową Komisji ds. Kobiet w Okręgowym Prezydium rządzącej SED, będąc jedną z nielicznych kobiet sprawujących polityczne funkcje kierownicze. Swoje możliwości wykorzystuje m.in. do krzewienia wśród kobiet ambicji dokształcania się i obejmowania funkcji kierowniczych, także po to, aby zwiększyć świadomość gremiów decyzyjnych odnośnie sytuacji pracujących matek. W 1959 roku przyznany zostaje jej Order Zasług dla NRD. Umiera w 2001 roku we Frankfurcie nad Odrą.

PIERWSZA Z NADBURMISTRZYŃ FRANKFURTU

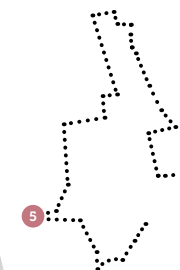
KOBIETY W POLITYCE

Raptem w co dziesiątym mieście w Niemczech urząd Nadburmistrza piastuje kobieta. Frankfurtem w XX wieku rządziło osiemnastu mężczyzn i dwie kobiety. O ile udział posłanek w brandenburskim Landtagu wynosi 43% (stan na rok 2014), o tyle w Bundestagu już tylko 36,5% (2013). Na poziomie samorządu odsetek ten jest zwykle jeszcze mniejszy. W Radzie Miasta Frankfurt wynosi 31,9% (2014). W 2005 roku Angela Merkel została pierwszą Kanclerz Niemiec – mając ośmiu poprzedników. Żadna kobieta nie objęła jeszcze urzędu Prezydenta. W ławach polskiego Sejmu zasiada natomiast 23% kobiet (2011).

Jako jedna z pierwszych fotoreportererek, urodzona w 1859 roku we Frankfurcie nad Odrą, Eva Marie Elwine Goslich przemierza dość nietypową w tym czasie ścieżkę. Po okresie nauki w Miejskiej Szkole Sióstr Wyższych, późniejszej Augusta-Schule, zdobywa wiedzę z zakresu zarządzania domem, uczy się języków, muzyki i krawiectwa. Od 1883 roku pracuje jako wychowawczyni i guwernantka w Berlinie. Poprzez pracę sekretarki redakcyjnej w wydawnictwie Preußische Jahrbücher zaczyna przygodę z pisaniem. Począwszy od roku 1898, jej artykuły pojawiają się w licznych gazetach i czasopismach. W rejestrze mieszkańców Berlina w latach 1902 – 1910 widnieje jako „Marie Goslich, panna pisarka i redaktorka”. Mając 44 lata opanowuje dość skomplikowaną wtedy jeszcze sztukę fotografii. Wyposażona w ciężki aparat płytowy objeżdża całą Brandenburgię i Berlin. Jej pierwsza publikacja z własnymi fotografiami, reportaż o Spreewaldzie, ukazuje się w 1905 roku. Po początkowej fascynacji krajobrazami skupia się przede wszystkim na fotografowaniu ludzi, wyrażając swoimi niezwyklej ujęciami krytykę nierówności społecznych. Dokumentuje codzienność mężczyzn i kobiet z klasy robotniczej, portretuje żebrzących, rybaków, często pokazuje sytuację kobiet, na przykład nędźnie opłacanych szwaczek. Mimo dorastania w dobrych warunkach, często zwraca uwagę na braki mieszkaniowe i biedę panującą za bramami berlińskich kamienic. Dość późno, gdyż dopiero w wieku 51 lat, wychodzi za pisarza Karla Kuhlsa i przeprowadza się z nim do Poczdamu. Po kilku latach Marie wnosi jednak o rozwód i przeprowadza się do Geltow. Pracuje między innymi w redakcji Bote für die christliche Frauenwelt (Kurier Chrześcijańskich Kobiet). W listopadzie 1937 roku w podeszłym wieku trafia do Krajowego ZOZ Brandenburg-Görden. Następnie zostaje przeniesiona do Ośrodka Obrabiałek, gdzie umiera w 1938 roku w niewyjaśnionych okolicznościach. Od 1942 roku reżim hitlerowski systematycznie dokonuje w tym miejscu zabójstw.

Talent fotograficzny Marie Goslich doczeka się uznania stosunkowo późno. W 2007 roku dzięki żmudnej pracy udaje się wywołać 400 pozostawionych przez nią w spadku płyt ze zdjęciami. Jej fotografie prezentowane są obecnie na licznych wystawach. We Frankfurcie przypomina o niej kamień pamięci ułożony w 2012 roku przed jej rodzinnym domem przy niegdyśjszej Theaterstraße 1. Obecnie, po przekształceniu siatki ulicznej po drugiej wojnie światowej, miejsce to leży przy skrzyżowaniu Heilbronner Straße i Franz-Mehring-Straße. Drugi z poświęconych jej kamieni pamięci znajduje się w ostatnim wybranym przez nią miejscu zamieszkania w Geltow. Tam też znajduje się ponadto tablica pamiątkowa przypominająca o jej osobie, powieszona w ramach prowadzonego przez Kraj Związkowy Brandenburgia projektu Miejsca Kobiet.

FOTODZIENNIKARKA KRYTYCZNIE OCENIAJĄCA SPOŁECZEŃSTWO

KOBIETY I WYBÓR ŚCIEŻKI ZAWODOWEJ

Profesje nietypowe dla kobiet przez długi czas przeczyły tradycyjnym wyobrażeniom o podziale ról. Również obecnie na rynku pracy wyróżnić można gorzej opłacane „żeńskie” zawody oraz lepiej wynagradzane „męskie”. W dalszym ciągu stanowiska prestiżowe i dochodowe to zazwyczaj domena mężczyzn. W Niemczech Zachodnich przez długi czas prawną i społeczną pozycją kobiet, wynikającą z podziału funkcji zawodowych ze względu na płeć, określana była w oparciu o rolę pani domu. Problem ten ilustruje fakt, że do roku 1975 kobieta musiała uzyskać zgodę męża na zawarcie umowy o pracę.

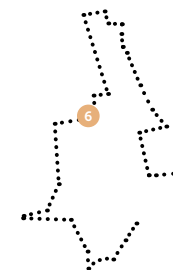
Helene Strehl przychodzi na świat w 1908 roku we frankfurckiej dzielnicy Dammvorstadt (obecnych Ślubicach). Pracując u kamieniarza Paetscha poznaje swojego przyszłego męża Maksa Hannemanna. W 1930 roku z powodu zaangażowania w zakładowy strajk Max traci pracę. Wkrótce bezrobocie spotyka również Helene. Oboje dowiadują się o działaniach Komunistycznej Partii Niemiec (KPD) i korzystają z oferowanych przez nią możliwości kształcenia się, a w 1931 roku wstępują w jej szeregi. Podczas gdy Maksa wybierają do politycznego kierownictwa partii, Helene zostaje kierowniczką kobiecej sekcji frankfurckiej KPD.

Kiedy w 1933 roku NSDAP obejmuje władzę, miejska grupa zdelegalizowanej KPD staje się lokalną komórką oporu antynazistowskiego. Helene wspiera męża przy organizowaniu sześćdziesięcioosobowej grupy. Odgrywa przy tym ważną rolę kurierki podtrzymującej łączność z kierownictwem partii w Berlinie oraz kolportującej ulotki otrzymywane na tajnych spotkaniach w Fürstenwalde. Max i Helene sami też angażują się w ich rozdawanie, czyniąc to na przykład jako spacerująca w parku para zakochanych.

Kiedy działania grupy wychodzą na jaw, dziesięć towarzyszy, w tym Max i Helene, zostaje w 1934 roku postawionych przed sądem za zdradę stanu. Helene otrzymuje karę roku pozbawienia wolności w więzieniu kobiecym Berlin-Barnimstraße. Max przebywa w kilku więzieniach i zostaje ostatecznie zesłany do KZ Sachsenhausen. Jeszcze przed aresztowaniem, w połowie lat 30-tych z powodu poważnych problemów osobistych w małżeństwie Helene wnosi o rozwód. Z sympatii do Maksa, wciąż dzielącego z nią poglądy polityczne, utrzymuje z nim kontakt również po jego osadzeniu w obozie, w którym ginie on prawdopodobnie na początku 1945 roku. Po wojnie Helene angażuje się w odbudowę miasta i zarządza domem koncertowym Bellevue przy Buschmühlenweg.

W 1946 roku wychodzi za mąż za ocalonego z obozu Paula Papke i przyjmuje jego nazwisko. Jako radna Kreistagu w Fürstenwalde poświęca się zwłaszcza pracy z młodzieżą. Po powstaniu NRD dochodzi do podziału między członkami byłej antynazistowskiej opozycji. Grupa osób współpracujących z Hannemanna zostaje niesłusznie posądzona o zdradę stanu, a frankfurcka sekcja rządzącej SED zakazuje publicznego mówienia o nich. Helene ogłasza sprzeciw i próbuje uświadamiać społeczeństwo co do faktycznych losów opozycjonistów antynazistowskich. W późniejszych latach wykorzystuje każdą okazję do opowiadania młodzieży o czasach oporu. Opracowanie historyczne losów jej grupy pojawia się dopiero w 1995 roku – pięć lat po śmierci Heleny. W 2011 w chodnik przed jej dawnym mieszkaniem przy Große Scharrnstraße zostaje wprawiony dla niej kamień pamięci.

KURIERKA W PODZIEMIU

KAMIEŃ PAMIĘCI

Projekt artystyczny „Stolpersteine” ma na celu uczczenie pamięci osób prześladowanych, zamordowanych, deportowanych, wypędzonych i zmuszonych do popełnienia samobójstwa w czasach nazizmu. Z inicjatywy Guntera Demniga w chodniki przed domami ofiar wprawiane zostają indywidualne „kamienie pamięci” – kostki brukowe z mosiężnymi tabliczkami pamiątkowymi, nad którymi patronat objąć może stowarzyszenie lub osoba prywatna. W Niemczech oraz 17 innych krajach w Europie ułożono do tej pory 50.000 takich kostek, niektóre z nich również we Frankfurcie i Ślubicach.

Greta Kuckhoff przychodzi na świat w 1902 roku we Frankfurcie nad Odrą. Mimo dorastania w skromnych warunkach kończy dobrą szkołę i w latach powojennych studiuje ekonomię kolejno w Berlinie, Würzburgu oraz Madison w stanie Wisconsin. Tam też przez pewien czas po ukończeniu studiów pracuje w ramach wymiany jako asystentka naukowa. Funkcję tę pełni także na niemieckich uniwersytetach po powrocie do ojczyzny.

Dla Ministerstwa Rzeszy ds. Uświadomienia Społeczeństwa i Propagandy współdziała przy przekładzie „Mein Kampf” na język angielski z nadzieją zwiększenia świadomości sytuacji w nazistowskich Niemczech i roli Hitlera w społeczeństwie brytyjskim.

W 1933 roku dystansuje się od reżimu. W latach drugiej wojny światowej przyłącza się z mężem, Dr. Adamem Kuckhoffem, do organizowanej przez komunistów grupy oporu wokół Harro Schulze-Boysena, która miała stać się znana jako „Czerwona kapela”. Greta Kuckhoff pomaga kilku przyszłym członkom organizacji w nawiązaniu stałych kontaktów i prowadzi działania szpiegowskie, m.in. transport i zabezpieczenie sowieckich radiostacji komunikacyjnych.

Pod koniec 1942 roku grupa zostaje aresztowana, a Adam i pozostali członkowie straceni po krótkim procesie. Wyrok śmierci ciąży od 1943 roku również na Grecie Kuckhoff, lecz we wznowionym postępowaniu sąd orzeka zamiast tego o karze pozbawienia wolności na lat 10 za „udział w przygotowaniu zdrady stanu oraz pomoc wrogowi”.

Po zakończeniu wojny Greta Kuckhoff zostaje członkiem Komunistycznej Partii Niemiec, przekształconej następnie w Zjednoczoną Socjalistyczną Partię Niemiec, która powierza jej funkcję kierowniczką urzędu zajmującego się zde-nazyfikowanymi i nie mającymi właściciela zakładami pracy w Berlinie. Przez dwie kadencje jest posłanką Rady Ludowej, a w latach 1954 – 1958 Izby Ludowej, parlamentu NRD. W latach 1950 – 1958 kieruje wschodnioniemieckim bankiem centralnym. W 1958 roku traci jednak mandat poselski oraz miejsce w Radzie Ministrów, ponieważ nie może dojść do porozumienia z Walterem Ulbrichtem w sprawie roli banków w socjalistycznym państwie. Angażuje się następnie w działalność Rady Pokoju. W 1972 wydaje wspomnienia pod tytułem „Od kółka różańcowego do Czerwonej Kapeli”. Umiera w 1981 roku w Wandlitz. Jeszcze za życia otrzymuje liczne odznaczenia, takie jak Medal Klary Zetkin (1955) czy Order Karola Marksa (1970). W roku 1967 rodzinny Frankfurt nad Odrą nadaje jej honorowe obywatelstwo. Greta Kuckhoff jest patronką ulic w różnych miejscowościach, m.in. w Berlinie i Akwizgranie. W 2012 roku zostaje wmurowana kostka pamięci w chodnik przed jej byłym frankfurckim domem przy Taubenstraße 2, obecnej Rosa-Luxemburg-Straße.

CZŁONKINI RUCHU OPORU PRZECIWKO NARODOWEMU SOCJALIZMOWI

HONOROWE OBYWATELKI FRANKFURTU NAD ODRĄ

Według danych na rok 2015 miasto Frankfurt wręczyło honorowe obywatelstwo 28 osobom, w tym 2 kobietom: Grecie Kuckhoff i Ursuli Sellschopp.

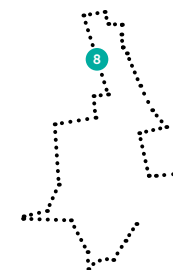
Elfriede Schirmacher przychodzi na świat w 1894 roku w Kilonii, a od 1903 roku mieszka we Frankfurcie nad Odrą. W 1916 roku odwiedza Bibliotekę Miejską po przeczytaniu we Frankfurter Oderzeitung, że instytucja poszukuje osoby na stanowisko pomocy i wystaniu podania o przyjęcie do pracy. Ponieważ Elfriede nie ma możliwości uczęszczania do szkoły zawodowej, dokształca się autodydaktycznie, opanowując m.in. łacinę.

Od 1923 roku zajmuje się Biblioteką Stowarzyszenia Kleista, a od 1940 odpowiada za utworzenie nowego działu naukowo-krajoznawczego w Bibliotece Miejskiej. W okresie drugiej wojny światowej zniszczeniu ulegają znaczące części śródmieścia oraz ratusza miejskiego, w którym składowane są liczne cenne dokumenty archiwalne. Elfriede Schirmacher jako jedna z pierwszych osób czyni starania o wydobycie ich z gruzów. Sytuacja jest o tyle trudna, że znajdujący się w pilnej potrzebie mieszkańcy wygrzebują papierowe tomy i całymi wiadrami wrzucają do pieców, aby móc się przy nich ogrzać, czemu Elfriede Schirmacher próbuje położyć kres. Tuż przed końcem wojny postanawia wstąpić do NSDAP, choć jej motywacja pozostaje niewyjaśniona. Fakt ten stoi na przeszkodzie objęcia przez nią po wojnie stanowiska w Urzędzie ds. Kultury.

W 1948 roku rehabilituje ją frankfurcki okręgowy oddział Komisji ds. Denazyfikacji, co otwiera jej możliwość objęcia nadzoru nad odbudową Archiwum Miejskiego z ramienia Urzędu ds. Kultury. Jako archiwistka miejska pracuje do roku 1976. Restauracja archiwaliów jest procesem nadzwyczaj żmudnym, nierzadko konieczne okazuje się oczyszczanie każdej strony z osobna z narwarstwowanego brudu. Elfriede Schirmacher podtrzymuje na duchu kobiety wykonujące tę pracę i stara się uświadamiać je, że ich wysiłki są bardzo ważne – równie potrzebne, co praca kobiet przy odgruzowywaniu miasta. Nawet w obliczu utraty wielu danych, udaje się ostatecznie zabezpieczyć podstawę do dalszego działania Archiwum Miejskiego. W późniejszym czasie miasto otrzymuje zupełnie niespodziewanie i ku wielkiej radości Elfriede Schirmacher składowaną w Polsce część dokumentów uchodzących dotąd za zagubione.

W 1953 roku w archiwum powstaje pod jej kierownictwem miejsce pamięci poświęcone Kleistowi, natomiast 13 lat później Elfriede Schirmacher otrzymuje awans na stanowisko Dyrektorki Archiwum Miejskiego. Za jej czasów instytucja przeprowadza się dwukrotnie: z pierwotnego lokalu przy Halbe Stadt 14a do budynku Biblioteki Miejskiej, a następnie do dzisiejszej siedziby przy Collegienstraße. W trakcie uroczystej inauguracji nowego lokum odbywa się również impreza pożegnalna dla Elfriede Schirmacher, która udaje się w 1976 na emeryturę. Umiera w 1978 roku we Frankfurcie nad Odrą.

RATOWNICZKA ARCHIWALIÓW MIEJSKICH

KOBIETY NA STANOWISKACH KIEROWNICZYCH

Kobiety pełniące funkcje kierownicze wciąż należą do rzadkości w wielu dziedzinach społecznych, nie tylko w polityce i administracji, lecz zwłaszcza w gospodarce. W roku 2014 w radach nadzorczych 160 spółek giełdowych w Niemczech zasiadało jedynie 18,9% kobiet, natomiast w zarządach jeszcze mniej, gdyż zaledwie 5,8%.

Luise Sartorius, urodzona w 1900 roku w Golßen córka pastora, podejmuje w 1930 roku służbę jako siostra zakonna frankfurckiego zboru St. Georg. W 1933 roku dochodzi we Frankfurcie nad Odrą do poważnego konfliktu czwórki duchownych z Niemieckimi Chrześcijanami – związkiem wiernych różnych kościołów protestanckich działających w latach 1932 – 1945 na rzecz dostosowania protestanckich ugrupowań wyznaniowych do ideologii narodowo-socjalistycznej.

Również pracujący razem z siostrą Luise Sartorius we wspólnocie St. Georg pastor Franz Bahr musi bronić się przed naciskami ideologicznymi ze strony nazistów we własnym kościele. W 1934 roku razem z trzema innymi duchownymi zostaje za to zawieszony w pełnieniu obowiązków kaznodziei, a następnie oddelegowany do innej wspólnoty ku niezadowoleniu wielu wiernych, którzy protestują przeciwko tej decyzji i okazują swoją solidarność z ukaranymi poprzez akcję pisania listów do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Rzeszy. Centralną rolę w ruchu oporu przejmują Luise Sartorius, zbierająca podpisy i wyrażająca w liście skierowanym do działaczy i działaczek kościelnych oficjalny sprzeciw wobec pracy z delegowanym w miejsce pastora Bahra nowym duszpasterzem będącym członkiem Niemieckich Chrześcijan. Przekonywująco argumentuje, że za czasów zawieszonego pastora znacząco poprawia się stan opieki nad kobietami i matkami. Protesty rzeczywiście prowadzą do zawieszenia wykonania decyzji na pewien czas, ostatecznie dochodzi jednak do przeniesienia pastorów. Ponieważ Luise Sartorius sprzeciwia się pracy z innym duchownym niż pastor Bahr, otrzymuje wypowiedzenie umowy o pracę i nakaz opuszczenia służbowego mieszkania w domu wspólnoty. Wspierana przez adwokata Untersängera, który również jest frankfurczykkiem i członkiem tego samego zboru, Luise Sartorius wnosi do frankfurckiego sądu pracy powództwo zarówno przeciwko rozwiązaniu stosunku pracy jak i przeciwko przeniesieniu pastora Fritza Bahra, pośrednio zaskarżając zarządzenia i ustawy leżące u podstaw dokonanych rozstrzygnięć. Powołuje się przy tym na niezgodność tychże przepisów z prawem kościelnym, która powinna unieważnić zaskarżone decyzje. Staje tym samym w opozycji do szerszego zjawiska restrukturyzacji protestantyzmu przez Niemieckich Chrześcijan w celu podporządkowania ruchu ewangelickiego ideologii nazistów. Pod wrażeniem sądowego wyroku Sartorius jest nawet adwokat strony przeciwnej, a sprawa prowadzi do wywarcia nacisku na pronazistowskie kierownictwo kościołów. Mimo to udaje jej się osiągnąć sukces jedynie połowiczny, jako że decyzje o jej zwolnieniu oraz przeniesieniu pastora Bahra zostają uchylone, lecz leżące u ich podstaw ustawy i zarządzenia zostają uznane za zgodne z prawem. Luise Sartorius działa na rzecz swojej wspólnoty we Frankfurcie również w okresie powojennym, lecz bardzo trudno odnaleźć jakąkolwiek dokumentację jej dalszych losów.

SIOSTRA KRYTYKUJĄCA REŻIM

KOBIETY W KOŚCIELE

W latach 50-tych i 60-tych XX w. wprowadzono posługę kapłańską kobiet na terenie większości jednostek terytorialnych Niemieckiego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Pastorzy i pastorki cieszą się obecnie całkowicie równym statusem. W Kościele Katolickim wprowadzono w 1983 roku nowy Kodeks Prawa Kanonicznego pozbawiony wielu przepisów dyskryminujących dotąd kobiety. Niektóre ważne funkcje, takie jak służba kapłańska i diakonat, wciąż jednak zarezerwowane są dla mężczyzn.

Eta Margarete Schneider przychodzi na świat w 1897 roku w Oranienburgu, dorastając następnie we Frankfurcie nad Odrą. Po ukończeniu Szkoły Sióstr Wysokich kształci się na pianistkę koncertową. Intensywnie uczęszcza też w tym czasie na zajęcia gry na klawesynie. Swoje zainteresowanie kieruje wkrótce ku grze na rekonstruowanych historycznych instrumentach. Dzięki liczny koncertom staje się prekursorką tzw. historycznego wykonawstwa muzycznego. W latach 20-tych daje liczne koncerty we Frankfurcie nad Odrą, na ogół przed pełną widownią, wzbogacając tym samym życie muzyczne miasta. W 1932 roku rozwiedziona matka dwójki córeczek otrzymuje nominację profesorską w przedmiocie gry na klawesynie na Berlińskiej Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej oraz nagrywa niezliczone utwory na płyty gramofonowe i bierze udział w audycjach radiowych.

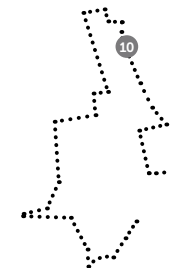
Ponieważ nie przestrzega polityki nieangażowania się we współpracę ze swoimi utalentowanymi muzykami pochodzenia żydowskiego, spotyka się z politycznymi naciskami. Pozbawiona swojej funkcji, Harich-Schneider w 1941 roku nie wraca do Niemiec z trasy koncertowej w Japonii.

W kraju tym Eta Harich-Schneider poznaje historyczną buddyjską i szintoistyczną muzykę japońską. Uczy się gry na instrumentach, poznaje ceremonie, a także kopiuje stare japońskie opracowania. W ciągu 20 lat zostaje pierwszą badaczką muzycznych tradycji tego kraju obcego pochodzenia. Jej publikacje tworzą do dziś podstawową literaturę japonistyczną. W czasie wojny Harich-Schneider nawiązuje relację miłosną z sowieckim szpiegiem Richardem Sorge, którą opisuje w autobiografii z 1978 roku pt. „Charaktery i katastrofy”. Znajomość tą przedstawia również komiks „Sprawa z Sorge” z 2008 roku.

Po wojnie naucza najpierw w Tokio w sekcji muzyki dworskiej Domu Cesarza Japonii (1947–1949). Od 1949 roku prowadzi zajęcia w Nowym Jorku, gdzie studiuje jednocześnie japonologię i socjologię. W latach 1955–1972 pracuje jako profesorka na Wydziale Klawesynu Wyższej Szkoły Muzycznej we Wiedniu. W 1968 roku otrzymuje Austriacki Krzyż Zasługi dla Nauki i Sztuki, w 1977 roku zaś Wysoki Order „Świętej Krony” Domu Cesarza Japonii.

Jednak jej starania o odzyskanie byłej pozycji w Berlinie nie kończą się sukcesem. W rozpoczętym przez nią procesie przed berlińskim sądem miejskim Senator ds. Wewnętrznych zarzuca jej bliskie kontakty z reżimem nazistowskim, wskazując na fakt, że w obronie aresztowanego przyjaciela kieruje się bezpośrednio do Ministra Sprawiedliwości Rzeszy. Harich-Schneider przegrywa jednak we wszystkich instancjach. Do dzisiaj jej osoba nie uchodzi za politycznie zrehabilitowaną, a jej dorobek artystyczny i naukowy pozostaje zapomniany.

PIANISTKA Z FRANKFURTU W JAPONII

KOBIETY W MUZYCE

W historii muzyki kobiety znane są głównie jako śpiewaczki i instrumentalistki, rzadziej zaś jako kompozytorki czy dyrygentki. Sławne twórczyni długo pozostawały wyjątkiem. Ograniczenia w dostępie kobiet do kształcenia oraz brak możliwości realizowania określonych ścieżek zawodowych odcisnęły swoje piętno również w świecie sztuki. Niektóre artystki decydowały się na publikację pod męskim pseudonimem. Obecnie wciąż utrzymuje się wyraźna przewaga liczebna dyrygentów nad dyrygentkami, a w roku 2015 jedynie 4 z 76 niemieckich oper kierowanych było przez kobiety.

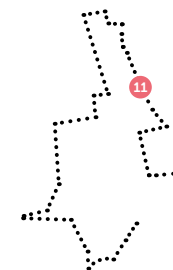
„Człowiek tyle jest wart, ile z siebie jest w stanie dać drugiemu człowiekowi” – brzmi motto Krystyny Moczydłowskiej, nadzwyczajnej kobiety, której postać trwa w pamięci mieszkańców Słubic i okolic dzięki nieustrudzonemu działaniu na rzecz równouprawnienia osób niepełnosprawnych.

Krystyna Moczydłowska przychodzi na świat w 1946 roku w Słubicach. Od urodzenia jest niepełnosprawna fizycznie. Po ukończeniu szkoły podejmuje naukę zawodu księgowej. Pracuje w Zespole Szkół Oświatowych dopóki pozwala jej na to zdrowie. Nie ma ani męża ani dzieci, podejmuje się wychowania syna swojej chorej przewlekle siostry.

Krystyna Moczydłowska współzakłada słubicki oddział Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem. Prowadzi go przez 18 lat. Po rezygnacji ze względów zdrowotnych z dalszej pracy w zawodzie i przejściu na rentę poświęca całą swoją energię działalności społecznej na rzecz stowarzyszenia. Organizuje wycieczki, spotkania, imprezy i inne formy spędzania wolnego czasu dla osób z niepełnosprawnością. Jej ambicją pozostaje osiągnięcie pełnej ich partycypacji w społeczeństwie na wszystkich jego szczeblach. Wspiera, dla przykładu, muzyczną i artystyczną edukację niepełnosprawnych dzieci i dorosłych, organizując dla nich występy i wystawy. Moczydłowska inicjuje też współpracę stowarzyszenia z Urzędem Pracy w Słubicach, aby umożliwić osobom niepełnosprawnym prowadzenie życia zawodowego. W sferze poradnictwa prawnego angażuje się również na rzecz innych grup wypartych na margines społeczeństwa, takich jak osoby odbywające w przeszłości karę pozbawienia wolności, i pomaga przy zawiązaniu sieci współpracy między różnymi organizacjami pozarządowymi w regionie.

Za swoje zaangażowanie Krystyna Moczydłowska otrzymuje tytuł „Lubuszanina Roku” (2011) oraz złoty medal za zasługi od Zarządu Głównego Towarzystwa Walki z Kalectwem. Mimo braku własnej aktywności politycznej, postrzega się zawsze jako przedstawicielkę interesów osób niepełnosprawnych w dialogu z władzą i administracją. Zaangażowanie Moczydłowskiej utrwala się w krajo-
brazie miejskim Słubic: podjazdy dla wózków są standardem przy budynkach użyteczności publicznej, a część chodników zostaje dostosowana przy okazji modernizacji do potrzeb osób niepełnosprawnych. Ona sama rzadko posługuje się określeniem „osoby niepełnosprawne”, preferując raczej „sprawne inaczej”, aby podkreślić różnorodność i wyjątkowość każdego człowieka. Umiera w 2013 roku. W kolejnym roku zostaje ogłoszona honorową obywatelką Słubic.

NIESTRUDZONA DZIAŁACZKA NA RZECZ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

HONOROWE OBYWATELKI SŁUBIC

Miasto Słubice nadało honorowe obywatelstwo 10 mężczyznom oraz 3 kobietom, obok Krystyny Moczydłowskiej są to, od 2001 roku, siostra Zofia Góras ze Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo oraz, od 2008 roku, Prof. Dr. Gesine Schwan, Prezydentka Uniwersytetu Europejskiego Viadrina w latach 1999 – 2008, była Koordynatorka Rządu Republiki Federalnej Niemiec ds. przygranicznej i obywatelskiej współpracy z Polską (2005 – 2009).

Znaczna część życia działającej na rzecz równouprawnienia kobiet i mężczyzn we Frankfurcie nad Odrą w latach 1890–1938 Luise Hoffmann pozostaje owiana mgłą tajemnicy. Jej zaangażowanie koncentruje się zarówno na problemie udziału kobiet w życiu politycznym, jak i ich zdrowiu, wykształceniu oraz zapewnieniu im podstawowych warunków bytowych. We Frankfurcie jest jedną z kluczowych postaci pierwszej fali ruchów kobiecych drugiej połowy XIX wieku. Luise Hoffmann jest członkinią grupy Frauenwohl (Dobro Kobiet). W 1893 roku powstaje Frankfurcka gałąź tego założonego w 1888 roku w Berlinie stowarzyszenia. Wspólnie z innymi działaczkami Luise Hoffmann stara się o poprawienie warunków kształcenia i pracy dziewcząt oraz kobiet, prowadzi poradnictwo prawne i otwiera wraz z grupą w 1893 roku Szkołę Doksztalającą dla Dziewcząt i Kobiet o profilu kupieckim. Aktywistki przyczyniają się przede wszystkim do zwiększenia świadomości społecznej i politycznej w kwestii macierzyństwa, mającą dotąd charakter wyłącznie prywatny. W grupie frankfurckiej Luise Hoffmann sprawuje w latach 1914–1915 funkcję przewodniczącej. Przy współpracy z magistratem miejskim udaje jej się założyć pierwsze w mieście poradnictwo dla matek, a także przegłosować uchwałę o przeznaczeniu znacznych środków z budżetu miejskiego na zasiłki dla karmiących matek. Jest to pierwszy krok w kierunku nowoczesnego zasiłku macierzyńskiego, którego celem jest kompensacja powszechnej wtedy utraty dochodów wśród pracujących matek. Wprowadzenie takiej formy wsparcia uchodzi w tym czasie za godny uwagi polityczny sukces w dążeniach do docenienia roli macierzyństwa i zwalczania finansowej dyskryminacji kobiet.

W związku z wybuchem pierwszej wojny światowej stowarzyszenie Frauenwohl nie wyraża wyraźnej krytyki działań militarnych, a większość koleżanek Hoffmann popiera patriotyzm wojenny, przez co kwestia kobiet schodzi na dalszy plan. Luise Hoffmann nie zgadza się z tym podejściem, zakładając już w 1908 roku, obok działania na rzecz Frauenwohl, Grupę Politycznego Kształcenia Kobiet, której celem jest przyznanie kobietom praw wyborczych i uznanie ich za obywatelki z pełnią praw.

Swoje poglądy wyraża w artykułach pisanych dla Frankfurter Oderzeitung, co również stanowi w tym czasie wyjątek, gdyż publicystyka, której autorkami są kobiety, należy do rzadkości. Dzięki artykułom spod jej pióra istnieje choćby niepełne świadectwo jej działań, jednak bardzo mało wiadomo o jej życiu prywatnym. Bierze ślub ze swoim nauczycielem Paulem Hoffmannem. Nie jest znana ani data jej urodzin ani śmierci.

PRAWO WYBORCZE KOBIET

Do początku XX wieku kobiety były w przeważającej mierze wykluczone z udziału w wyborach. Uzasadniano to m.in. ich „wyłącznym przeznaczeniem do zajmowania się domem i opieki nad rodziną”. W 1906 roku Finlandia jako pierwszy kraj nadała obywatelkom prawa wyborcze. Niemcy i Polska uczyniły to w 1918 roku. W Szwajcarii kobiety mogły oddać głos w wyborach federalnych dopiero w roku 1971, ponieważ propozycję reformy z 1959 roku odrzuciła w referendum większość mężczyzn. Ostatni ze szwajcarskich kantonów wprowadził lokalne prawo wyborcze kobiet w 1990 roku.

„W najwcześniejszej młodości dojrzewał w tym pojętnym, uzdolnionym dziecku talent poetycki, który żywiony i wzmocniony przez solidną wiedzę i kształcenie w zakresie estetyki, w zaciszu ojcowskiego domu, oświecony blaskiem domowego miru oraz ogrzany rodzinnym ciepłem, kwitł coraz bardziej, aby rozbłyśnić w obu tomikach jej poezji.” (Brümmer 1913)

Ten cytat przedstawia nam postać Marie Petersen, osobę mogącą ze względu na wrodzone skrzywienie kręgosłupa i wątłe zdrowie w całym swoim życiu zaledwie raz opuścić rodzinny Frankfurt nad Odrą. Urodzona 31 lipca 1816 roku jako najstarsza córka zamożnego farmaceuty spędza swoją młodość w domu ojca, rajcy miejskiego i honorowego obywatela miasta – Karla Petersena. Po sprzedaży rodzinnej apteki „Pod złotą kulą” jego druga żona Amalie zamienia ich dom w, jak sama to określa, „naczelną dom frankfurckiej muzyki”. Atmosfera najbliższego otoczenia działa bardzo pozytywnie na edukację Marie, a w szczególności pozwala dojrzewać jej poetyckim uzdolnieniom. Swoją jedyną podróż w życiu odbywa w 1851 roku w Góry Harcu. Stamtąd wysyła swojemu krewnemu list, w którym opisuje wrażenia z podróży. Zachwycony jego treścią adresat namawia Marie do publikacji. Wydaje go królewski księgarz Alexander Dunker pod tytułem Księżniczka Ilse. Baśni z Gór Harcu. W 1856 roku powstaje tomik Błędne światła. Baśni zapomnianej autorki Księżnej Ilse, który także zawiera wspomnienia poetki z gór. Oba dzieła odnoszą tak znaczący sukces, że doczekają się 40 wydań oraz tłumaczenia na języki angielski i francuski. Po powrocie z podróży Marie Petersen żyje jednak w izolacji i odmawia publikacji pod własnym nazwiskiem. Podejrzewa się wręcz, że za jej baśniami stoją znani pisarze, jak np. Heinrich Heine. Opisuje się ją jako osobę nieśmiałą, nieroszczeniową, serdeczną i skromną. Źródła podają sprzeczne informacje o dokładnej dacie ujawnienia autorstwa obu baśni do wiadomości publicznej – dzieje się to albo za jej życia albo już po śmierci. Do dzisiaj książki pozostają więc bardziej znane niż ich autorka. Umiera na zapalenie płuc w 1859 roku w wieku zaledwie 43 lat. Próby czasu nie przetrwał również jej rodzinny dom przy byłej Bischofstraße 19, który spłonął jeszcze w XIX wieku i nie zostanie nigdy odbudowany. Obecnie jest to niezabudowana przestrzeń między Biblioteką Miejską a domem Bollfrasa.

KOBIETY- PISARKI

Literatura przez długi czas pozostawała męską domeną. Kobiетom odmawiano dostępu do wykształcenia, a publikacja książki napisanej przez autorkę pod jej prawdziwym imieniem i nazwiskiem uchodziła za sytuację niezwykłą. Do XX wieku kobiety nierzadko używały męskich pseudonimów – albo zmotywowane własnymi względami albo za namową wydawcy. Stynnym tego przykładem są siostry Emily, Anne i Charlotte Brontë, które publikowały odpowiednio jako Ellis, Acton i Carter Bell.

Philippine Ulrike Amalie von Kleist przychodzi na świat w 1774 roku we Frankfurcie nad Odrą jako druga z córek Caroline von Wulffen i Joachima Friedricha von Kleista. Ulrike jest ważną powierniczką tajemnic swojego przyrodniego brata, poety Heinricha von Kleist. Towarzyszy mu w podróżach po Europie, wspierając go moralnie oraz finansowo. To Ulrike jako jedyny członek rodziny rozumie postanowienie Heinricha, aby odejść z wojska. Kiedy ten zostaje w 1807 posądzony o szpiegostwo wojskowe, wstawia się za nim u francuskiego gubernatora Clarke'a i prosi o jego zwolnienie.

Wiedzę o jej życiu możemy czerpać z korespondencji od jej brata. Irytuje go fakt, że Ulrike odrzuca wyjście za mąż i założenie rodziny. Próbuje więc przekonać siostrę do wyboru typowo kobiecej drogi życia. Na Ulrike nie robi to jednak wrażenia, gdyż nie godzi się na podporządkowanie panującym wyobrażeniom o podziale ról między płciami, pragnąc raczej samodzielnie stanowić o sobie. Nie wychodzi nigdy za mąż i pozostaje bezdzietna, zamiast tego podróżuje i uczęszcza na wykłady uniwersyteckie. Jej brat prosi ją wielokrotnie o to, by przeniosła się z nim do Berlina – bezskutecznie, gdyż Ulrike zgodnie ze swoją wolą mieszka przez całe życie we Frankfurcie nad Odrą.

Swoją sympatię do siostry Heinrich wyraża także w liście pożegnalnym do niej: „[...] po prawdzie, uczyniłaś dla mnie to, co możliwe, nie tylko dla siostry, ale w ogóle dla człowieka, aby mnie uratować: prawdą jest, że nic tu na ziemi nie było w stanie mi pomóc.”

Po samobójczej śmierci Heinricha w 1811 roku świadectwa losu Ulrike stają się coraz radsze, choć żyje jeszcze kolejnych 38 lat. W roku 1820 zakłada i prowadzi w swoim odziedziczonym po matce frankfurckim domu rodzinnym pensjonat dla dziewcząt. Jako że staje się posiadaczką ziemi, otrzymuje jednocześnie status obywatelki Frankfurtu nad Odrą, prawa niedostępnego dla kobiet od czasu pruskiej reformy z lat 1822/23. Prawo do udziału w wyborach nie wchodzi jednak w skład tych uprawnień. Wpis do księgi obywateli jest jednym z nielicznych dokumentów poświadczających przebieg jej życia.

Ulrike von Kleist umiera w 1849 roku we Frankfurcie nad Odrą i zostaje pochowana na Starym Cmentarzu Miejskim, na terenie dzisiejszego parku Kleista. W ogrodzie Muzeum Kleista stoi replika jej krzyża nagrobnego. W 2012 roku w ramach prowadzonego przez Kraj Związkowy Brandenburgia projektu Miejsca Kobiety przed muzeum zostaje umieszczona tablica poświęcona jej osobie.

KOBIETY- OBYWATELKI

Kiedy w trakcie rewolucji roku 1789 francuska autorka Olympe de Gouges dochodzi do wniosku, że „Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela” odnosi się zasadniczo do obywateli płci męskiej, pomijając w swojej treści kobiety, innymi słowy, że „prawa człowieka są przede wszystkim prawami mężczyzny”, decyduje się na napisanie „Deklaracji Praw Kobiety i Obywatelek”, wydanej w 1791 r. Publiczne oświadczenie: „Skoro kobieta ma prawo skończyć na szafocie, musi jej również przysługiwać możliwość wstąpienia na trybunę!” przeplatała życiem, gdyż ścięto ją za nie na gilotynie.

WYKAZ ŹRÓDEŁ

1 Justine Siegemundin

Siegemundin, Justine (1756) Die Königl. Preußische und Chur-Brandenb. Hof-Wehe-Mutter, Das ist: Ein höchst nöthiger Unterricht von schweren und unrecht-stehenden Gebuhrten . Berlin.

Winckel, Franz von (1892) „Siegemund, Justine“. In: Allgemeine Deutsche Biographie 34: 194-195. URL: <http://www.deutsche-biographie.de/ppn119369265.html>

2 Ursula Sellschopp

Klemt, Henry-Martin (1997) „Erst mit 82 Jahren zog sie den Kittel aus“. In: Neues Deutschland 1.10.1997.

Stadtverwaltung Frankfurt (Oder) (1995) „Dr. Ursula Sellschopp“ In dies.: Stadtführer für Frauen und in ihrer Mobilität behinderte Bürgerinnen und Bürger. Frankfurt (Oder).

3 Hedwig Hahn

Eichler, Klaus (2012) Von der Festung zur Lazarettstadt Frankfurt (Oder) 1945 – 1949 durch medizinisches Personal. Frankfurt (Oder): Die Furt. „Verehrt und geachtet“, In: Neuer Tag, 18.09.1961.

4 Else Noack

Müller-Enbergs, Helmut / Wielgohs, Jan / Hoffmann, Dieter / Herbst, Andreas / Kirschey-Feix, Ingrid (Hrsg.) (2010) „Noack, Else“. In: Wer war wer in der DDR? Ein Lexikon ostdeutscher Biographien. Band 2, Berlin: Ch. Links.
Targiel, Ralf-Rüdiger Die Oberbürgermeister der Stadt Frankfurt (Oder). Vom Beginn des 18. Jahrhunderts bis zur Wiedererlangung der kommunalen Selbstverwaltung im Jahr 1990. Frankfurt (Oder), 2000.

5 Marie Goslich

Kauffmann, Krystyna (2008) Die Poesie der Landstraße. Marie Goslich 1859 – 1936. Berlin: Lukas.
Marx, Mathias / Kauffmann, Krystyna (2013) Marie Goslich 1859 – 1938. Die Grande Dame des Fotojournalismus. Leipzig: Seemann Henschel.

6 Helene Hannemann

Diefenbach, Matthias / Hoffmann, Gerhard Gestapo-Leitstelle und die Gruppe Hannemann. URL: http://www.juedischesfrankfurtvirtuell.de/de/de_J.php
Nauschütz, Hans-Joachim (1995) Max Hannemann und Genossen. Über einen jahrzehntelangen Verdacht und seine Folgen. Ein Report. Eisenhüttenstadt: Fürstenberger Druck und Verlag.

7 Greta Kuckhoff

Kuckhoff, Greta (1974) Vom Rosenkranz zur Roten Kapelle. Ein Lebensbericht. Berlin: Neues Leben.
Müller-Enbergs, Helmut / Wielgohs, Jan / Hoffmann, Dieter / Herbst, Andreas / Kirschey-Feix, Ingrid (Hrsg.) (2010): „Kuckhoff, Greta“. In: Wer war wer in der DDR? Band 1. Berlin: Ch. Links.

8 Elfriede Schirmmacher

Targiel, Ralf-Rüdiger (2002) „Elfriede Schirmmacher“. In: Beck, Friedrich (Hrsg.): Brandenburgisches Biographisches Lexikon. Potsdam: Verlag für Berlin-Brandenburg: 347.
Targiel, Ralf-Rüdiger Elfriede Schirmmacher – Frankfurter Archivarin und Bibliothekarin. URL: <http://www.stadtarchiv-ffo.de/gesch/schirr/schirr.htm>

9 Luise Sartorius

Sartorius, Luise (1934) Brief an das Reichsinnenministerium vom 28.03.1934. Evangelisches Zentralarchiv in Berlin, Signatur EZA 7/13119.
Wagner, Jannis (2011) Luise Sartorius – Eine Frankfurter Gemeindeschwester im Kirchenkampf. Unveröffentlichter Forschungsbericht. Europa-Universität Viadrina Frankfurt (Oder).

10 Eta Harich-Schneider

Harich-Schneider, Eta (1978) Charaktere und Katastrophen – Augenzeugenberichte einer reisenden Musikerin. Berlin: Ullstein.
Harich-Schneider, Eta (2006) Musikalische Impressionen aus Japan 1941 – 1957. München: Iudicium
Kreitz, Isabel (2008) Die Sache mit Sorge – Stalins Spion in Tokio. Hamburg: Carlson.

11 Krystyna Moczydłowska

„Zmarła Krystyna Moczydłowska. Dla niej najważniejszy był drugi człowiek“ In: Gazeta Lubuska 15.11.2013.
Polskie Towarzystwo Walki z Kalcetwem www.twk.pl

12 Luise Hoffmann

Geisler, Kristina (1995) Frankfurts „bewegte“ Frauen. Einblick in die Frauenbewegung der Stadt Frankfurt (Oder) von den Anfängen bis 1933, aus der Geschichte einer ostbrandenburgischen Stadt. Frankfurt (Oder).
Hoffmann, Luise (1914) „Verein Frauenwohl in Frankfurt an der Oder. Ein geschichtlicher Rückblick.“ In: Frankfurter Oderzeitung, 1. Mai 1914.
„25 Jahre Verein Frauenwohl.“ In: Frankfurter Oderzeitung, 3. Mai 1917.

13 Marie Petersen

Petersen, Marie (1852) Prinzessin Ilse: Ein Märchen aus dem Harzgebirge.
Petersen, Marie (1854) Die Irrlichter.
Brümmer, Franz (1913) Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart. Leipzig: Reclam.
Hoffmann, Paul (1910) „Petersen, Marie“. In: Allgemeine Deutsche Biographie 55: 576f URL: <http://www.deutsche-biographie.de/ppn133676641.html>

14 Ulrike von Kleist

Kleist, Heinrich von (1997) Sämtliche Werke und Briefe in vier Bänden: Band 4: Briefe von und an Kleist 1793 – 1811. Hrsg. von Müller-Salget, Klaus / Ormanns, Stefan. Frankfurt (Main): Deutscher Klassiker Verlag.
Koberstein, August (Hrsg.) (1860) Heinrich von Kleists Briefe an seine Schwester Ulrike. Berlin: Schroeder.

IMPRESSUM

Wydane przez: Sahra Damus, Ulrich Kniefelkamp i Maria Ullrich.

PODZIĘKOWANIA

Dziękujemy następującym osobom i instytucjom: Ralf-Rüdiger Targiel / Archivum Miejskie, Konrad Hannemann, Jan Wielgohs, Roland Semik, Bogumiła Flieger, Karolina Knochenmuß, Magdalena Wczesniak, teatr Modernes Theater Oderland, Muzeum Kleista, Wspólnota Kościelna St. Georg, Förderverein Heilandskapelle Frankfurt (Oder) e.V., Stübicko-Frankfurckie Centrum Kooperacji oraz Stowarzyszenie Tourismusverein Frankfurt (Oder). Projekt „Miejsca Kobiety we Frankfurcie nad Odrą” został zrealizowany i przedstawiony w formie spaceru po mieście w ramach 25. Brandenburskiego Tygodnia Kobiety pod hasłem „Dalekie drogi do sprawiedliwości”. Nawiązuje bezpośrednio do Projektu „Miejsca Kobiety w Kraju Związkowym Brandenburgia”, którego pierwowzór wywodzi się z Saksonii-Anhalt. Koordynację brandenburskiego projektu przejęło stowarzyszenie Rada Polityki ws. Kobiety Kraju Związkowego Brandenburgia e.V., a wsparcia finansowego udzieliło Ministerstwo Pracy, Spraw Społecznych, Zdrowia i Rodziny Kraju Związkowego Brandenburgia.

www.frauenorte-brandenburg.de

COPYRIGHT

- 1 **Justine Siegemundin** Die Königliche Preußische und Chur-Brandenburg Hof-Wehe-Mutter, Cölln (Spree), BIU Santé (Paris); Sahra Damus
- 2 **Ursula Sellschopp** Wenda Helmut; Sahra Damus
- 3 **Hedwig Hahn** Klaus Eichler; Sahra Damus
- 4 **Else Noack** Stadtarchiv Frankfurt (Oder); Bundesarchiv, via Wikimedia Commons
- 5 **Marie Goslich** Bilder Heimatstube Geltow; Stadtarchiv Frankfurt (Oder)
- 6 **Helene Hannemann** Helene Papke, Konrad Hannemann; Sahra Damus
- 7 **Greta Kuckhoff** Gedenkstätte Deutscher Widerstand; Sabine Stuchlick
- 8 **Elfriede Schirmacher** Stadtarchiv Frankfurt (Oder); Madalina Todirascu
- 9 **Luise Sartorius** János Balázs / Flickr; Sahra Damus
- 10 **Eta Harich-Schneider** Staatsbibliothek zu Berlin – PK; Sahra Damus
- 11 **Krystyna Moczydłowska** Archiwum zdjęć starostwa powiatowego w Ślubicach; Sahra Damus
- 12 **Luise Hoffman** Frankfurter Oder-Zeitung, Stadtarchiv Frankfurt (Oder); Sahra Damus
- 13 **Marie Petersen** Stadtarchiv Frankfurt (Oder)
- 14 **Ulrike von Kleist** Kleist-Museum; Sahra Damus

Prawa autorskie i pokrewne do zdjęć należą do odpowiednich osób wskazanych w wykazie źródeł. Zapisywanie, kopiowanie oraz dystrybucja, w tym na nośnikach cyfrowych i w Internecie, dozwolona wyłącznie za uprzednio wyrażoną pisemną zgodą osób wymienionych jako właściciele praw.

PROJEKT STUDENCKI MIEJSKA KOBIET WE FRANKFURCIE NAD ODRĄ

Treść Sophia Stolf, Gisela Fahlbusch, Miriam Faul, Thilo Hoppe, Julian Juckel, Katharina Lipowsky

Spacer Miejski Annika Grützner, Stefan Geisler, Fabienne Groh, Maria Lindner, Madalina Todirascu, Annika Vorholz, Igor Zapala

PR Sandra Bumke, Julia Sophie Gabert, Christian Hübner, Julia Rachele, Teresa Steffens

Finanse Nicolina Münch, Isabel Henschel, Jasmina Janisch, Johanna Schreiber, Hannah Walther

Kierownictwo seminarium towarzyszącego projektowi Prof. Dr. Dr. Ulrich Kniefelkamp, Sahra Damus, Maria Ullrich **Wsparcie** Tanja Škander **Tłumaczenie** Agnieszka Lindner, Maciej Rokita, Iga Michalska

We współpracy z Sabiną Stuchlick, pełnomocniczką miasta Frankfurt nad Odrą ds. równego traktowania.

Ze szczególnymi podziękowaniami dla archiwum miejskiego we Frankfurcie nad Odrą, Ralf-Rüdiger Targiel.

Kontakt Projekt FrauenOrte c/o Gleichstellungsbüro der Europa-Universität Viadrina, Große Scharnstraße 59, 15230 Frankfurt (Oder)

Grafika Alina Hoyer Graphic Design www.alinahoyer.de

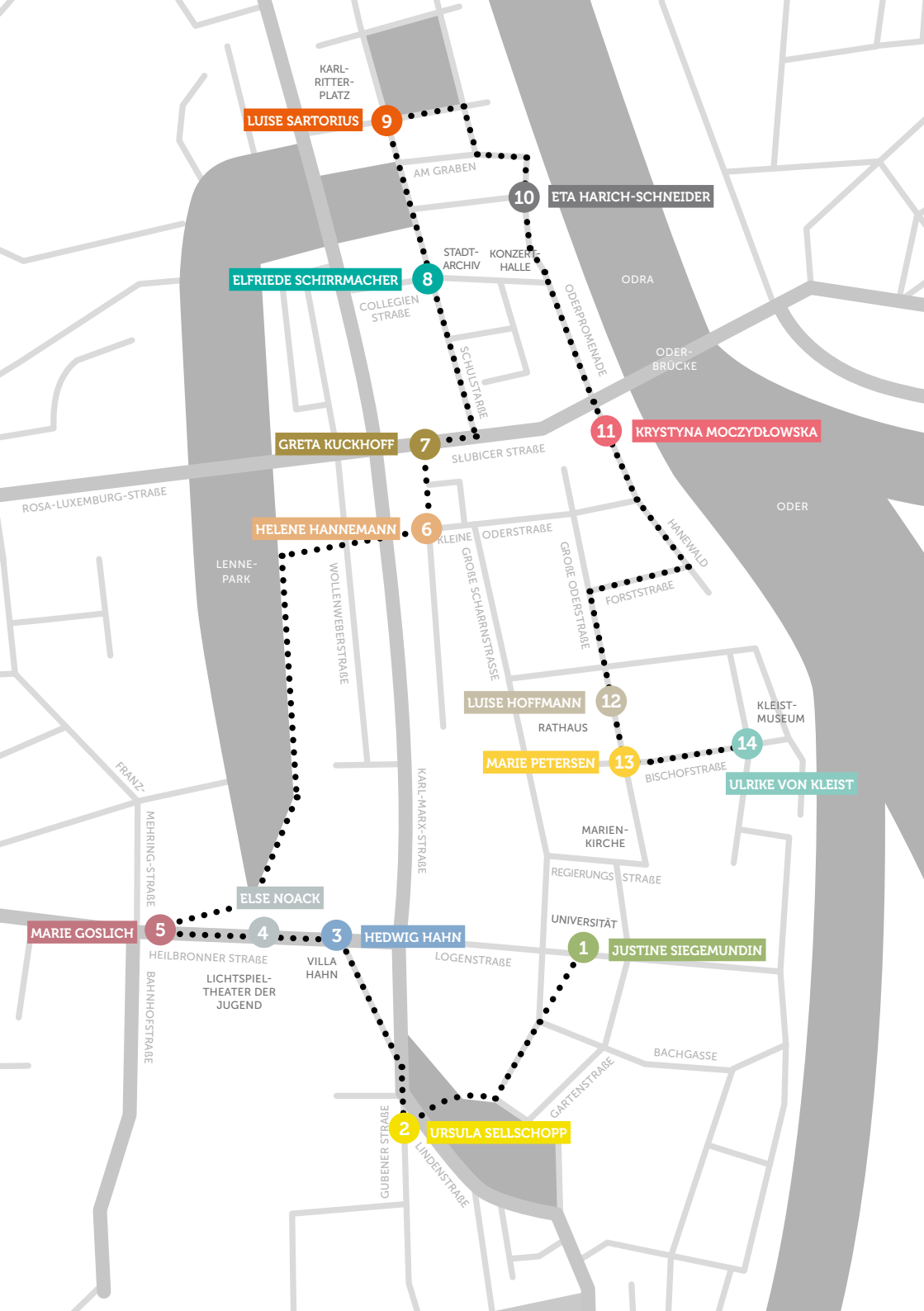
www.frauenorte-ffo.de

info@frauenorte-ffo.de

www.facebook.com/frauenortefrankfurtoder

SPONSORZY I PARTNERZY

STADTPLAN MAPA

- 1 JUSTINE SIEGEMUNDIN**
FrauenOrt-Tafel,
Haupteingang der Viadrina,
Eingang Logenstraße,
Tablica „Miejsc Kobiet”,
Budynek główny Viadriny,
Wejście od Logenstraße
- 2 URSULA SELLSCHOPP**
Ehemalige Praxis
Dawna klinika,
Gubener Straße 3
- 3 HEDWIG HAHN**
Villa Hahn Willa rodziny Hahn,
Heilbronner Straße 19
- 4 ELSE NOACK**
Lichtspieltheater der Jugend,
Heilbronner Straße 18
- 5 MARIE GOSLICH**
Stolperstein Kamień pamięci,
Ecke Róg ulic,
Franz-Mehring-Straße,
Heilbronner Straße
- 6 HELENE HANNEMANN**
Stolperstein
Kamień pamięci,
Kleine Oderstraße 7
- 7 GRETA KUCKHOFF**
Stübicer Straße,
Exkurs zum Stolperstein
Wycieczka do kamienia pamięci,
Rosa-Luxemburg-Straße
- 8 ELFRIEDE SCHIRRMACHER**
Stadtarchiv Archiwum miejskie,
Collegienstraße 8–9
- 9 LUISE SARTORIUS**
Gemeindehaus St. Georg
Dom Wspólnotowy St. Georg,
Karl-Ritter-Platz 4
- 10 ETA HARICH-SCHNEIDER**
Konzerthalle
Hala koncertowa,
Lebuser Mauerstraße 4
- 11 KRYSZYNA MOCZYDŁOWSKA**
Blick auf Stübice, Oderbrücke
Widok na Stübice przy moście,
- 12 LUISE HOFFMANN**
Rathaus Ratusz,
Marktplatz 1
- 13 MARIE PETERSEN**
Frühere Apotheke
Dawna apteka
„Zur Goldenen Kugel”, neben der
Stadt- und Regionalbibliothek
Obok Biblioteki Miejskiej i
Regionalnej,
Bischofstraße 19
- 14 ULRIKE VON KLEIST**
FrauenOrt-Tafel
am Kleist Museum
Tablica „Miejsc Kobiet”
przy Muzeum Kleista,
Faberstraße 6–7